

Streszczenie

Model dramaturg radziecki Aleksander Wampłow zginął tragicznie w roku 1972, w pełni się twórczych pomysłów.

Wampłow zadebiutował jako prozaik - autor krótkich humorystycznych opowiadań, które ujawniły, że do literatury wkroczył człowiek wielkiego talentu i szczególnej struktury duchowej.

Sztuki A. Wampłowa - "Proszczanie w iunie", "Starszy syn", "Prowincjalnyje aniekdoty", "Utinaja ochota" i "Przyszłym летом w Czulimskie" - przepelnione są wysokimi uczuciami obywatelskimi, ludzkim bólem i głęboką wiarą w moralne wartości człowieka, który - nawet skłonny do błędów czy unicestwienia samego siebie - nie traci zdolności do duchowego odrodzenia.

Aczkolwiek dramaturg obnaża wiele pomurych stron życia i ciemnych głębin ludzkiej psychologii, to jednak wszystkie jego sztuki pozostawiają optymistyczne wrażenie, są bowiem nasyczone radością nagłej przemiany moralnej bohatera.

Motorem akcji scenicznej w sztukach A. Wampłowa jest dynamika świata wewnętrznej postaci, realizująca się w zmaganiach z samym sobą. Dramaturg często posługuje się umownością, która sprzyja krańcowemu ujawnianiu prawdy charakteru.

Wszystkie sztuki A. Wampłowa cechuje otwarty finał, niezakończoność sytuacji, które stwarzają podstawy dla twórczych rozmyślań czytelnika i widza.

LUBELSKIE MATERIAŁY NEOFILOLOGICZNE ● 1977

Jan Trechimiak

Iwan Turgieniew w Polsce lat 1850-1914. /Zarys problematyki badań nad recepcją twórczości pisarza/

Wybitny realista rosyjski Iwan Turgieniew /1818-1883/ wywarł poważny wpływ zarówno na opinię literacką Europy Zachodniej jak i polską. Właśnie temu wyrażonemu oddziaływaniu wielkiego pisarza rosyjskiego na nasze życie społeczno-literackie poświęcamy niniejszy szkic.

W zasygnalizowanym w tytule przedziale lat popularności Turgieniewa w Polsce należy wyróżnić /umownie/ jako datę graniczną rok 1883, który był rokiem największej popularności autora rosyjskiego w trzech zaborach.

Niewątpliwie szczytowym okresem sławy literackiej Turgieniewa w Polsce były lata 1850-1883. Jednak trzeba stwierdzić, że od 1850 do 1868 roku na ziemiach polskich pojawiła się tylko niewielka liczba artykułów i not informacyjnych uwzględniających tego literata. Ten wprawdzie wzmiankowy materiał miał jednak określone znaczenie dla przygotowania czytelników na późniejsze wkroczenie Turgieniewa do piśmiennictwa polskiego. Ważniejsze zmiany zaszły w tym względzie dopiero w roku 1868. Wówczas to pojawia się na łamach "Wędrowca" pierwsze tłumaczenie utworu Turgieniewa - opowiadania Faust¹/. Równoległe do pierwszego przekładu pojawia się obszerny artykuł Leona Kaplińskiego Iwan Turgieniew i jego dowiesci²/. Autor publikacji akcentuje w niej wirtuozerię pisarstwa Turgieniewa i wybitne walory poznawcze prozy tego wielkiego realisty. Szkic ten zawiera również elementy pionierskiej interpretacji

różnic typologicznych prozy polskiej i rosyjskiej^{3/}. Ważne jest również to, że druk jego wyraźnie wyprzedził artykuly znanych popularyzatorów literatury rosyjskiej w Europie Zachodniej Francuza Melchiora de Vogüé i Duńczyka Georga Brandesa, mających duże zasługi w utrwaleniu sławy literackiej Turgeniewa w Europie^{4/}. Pierwsze powieści Turgeniewa jednak zaczęto drukować w Polsce dopiero od roku 1870, gdy nieco zrelaksowała cenzura warszawska i oczywiście gdy wyraźnie zmniejszyła się oddziaływanie powstania styczniowego. Niemąpliwie duża ilość, jak na owe czasy, przekładów Turgeniewa nie oddaje w pełni pożytkości jaką cieszył się ten pisarz rosyjski wśród Polaków, gdyż czytano go też w oryginale. Bardziej popularyzowali go pozytywiści warszawscy. Oni nawet upatrywali w pisarzu tym "pozytywistę". Autora rosyjskiego popularyzowały między innymi takie pisma jak "Przeгляд Tygodniowy", "Prawda", czy "Ateneum". Na temat Turgeniewa i jego twórczości wypowiadali się tacy wybitni pozytywiści warszawscy jak Piotr Chmielowski, czy Aleksander Świętochowski, co miało też na pewno duże znaczenie dla wzrostu sławy autora Ojców i dzieci w Polsce. Bez wątplenia pisarz ten zawdzięcza największej "nowej prasie". "Włodzim" szanowali go, chętnie zamieszczali utwory Turgeniewa, czy pisali na jego temat. Niektórzy jednak z nich, ze względów programowych, rzadko ujawniali swe sympatie wobec literatury rosyjskiej. Odnosi się to w znacznej mierze do Elizy Orzeszkowej i Bolesława Prusa. Nie oznacza to bynajmniej braku ich sympatii dla Turgeniewa, ale zdecydowanych wyznażeń na ten temat nie znajdujemy. O wzięciu, jakim się cieszył Turgeniew w polskiej opinii, decydowały nie tylko wysokość wartości ideowo-literackiej jego utworów, ale i popularność tego literata w imperium carskim, gdzie przecież uczyła się i studiowała znaczna część inteligencji polskiej. Pewną rolę, aczkolwiek niezbyt dużą, w popularyzacji Turgeniewa na ziemiach polskich odegrała także jego sława na Zachodzie. Znajomości i przyjaźnie z takimi Polakami jak J. I. Kraszewski, Włodzimierz Spasowicz, Antoni Sowa-Żeligowski, Edmund Chojecki, Cyprian Kamili Norwid, Erazm Piltz i Aleksander Oskierko miały też swój wpływ na wzrost popularności Turgeniewa w Polsce. Jak należy sądzić znaczący wpływ na sławę Turgeniewa na ziemiach polskich miały też jego życiowe wypowiedzi pod adresem Kraszewskiego, naszej literatury, w ogóle Polski

i Polaków^{5/}. Nie bez znaczenia dla zainteresowania Turgeniewem w Polsce było też jego odważne wystąpienie w sprawie "Skowa" i jego uwłężonego redaktora Józefata Ohryzki^{6/}. Trzeba koniecznie przy tym pamiętać, że o stanowisku Turgeniewa wobec powstania styczniowego szersze rzesze czytelników wówczas nie wiedziały. Więcej światła na ten krąg tematyczny, jak wiadomo, rzuciło dopiero wydrukowanie pełnej korespondencji osobistej pisarza^{7/}.

Walka ideowa wokół Turgeniewa w Polsce była częściowo oddźwiękiem kontrowersyjnych wystąpień rosyjskich, częściowo zaś wyrastała z rodzimego podłoża.

Różne było przyjęcie Turgeniewa w poszczególnych zaborach. Niemąpliwie najbardziej interesowano się nim w zaborze rosyjskim, gdzie dzięki powszechnej niemal znajomości języka mógł on być czytany w oryginale. W zaborze austriackim konserwatywna krytyka szczególnie akcentowała te momenty w twórczości Turgeniewa, które mogłyby poniżyć państwo, czy naród rosyjski. Piętnowała ona te tendencje w utworach Turgeniewa, które według niej zagrażały świadomości czytelników polskich w Galicji lub układowi sił społecznych. Zdarszało się też, że sądy na temat Turgeniewa w zaborze austriackim były do tego stopnia powierzchowne i nieobiektywne, że pisarz ten i jego dzieła stawiali się tylko pretekstem do walki ze zniezamierzonym tam nihilizmem. W zestawieniu z ocenami Turgeniewa dokonanyymi przez prasę warszawską krytyka krakowska wypadła bardzo słabo. Jeszcze inne przyjęcie pisarza rosyjskiego było w zaborze pruskim, gdzie Polaków szczególnie dyskrzynowano i wyznaradawiano. Tutaj frapowały krytykę te motywy twórczości Turgeniewa, które traktowały o walce narodowo-wyzwoleńczej. Dużo zaślugi w zaborze tym na polu popularyzacji Turgeniewa położył "Tygodnik Wielkopolski", a z krytyków Adam Honory Kirkor w fazie początkowej i Stanisław Wegner w fazie końcowej badawczego okresu. Także ruch wydawniczy i translatorski, jak można wyczytać z bibliografii przekładów, w dużym stopniu ułatwiał docieranie dzieł Turgeniewa do polskich odbiorców^{8/}. Trzymaszono go z oryginalem, z przekładów francuskich i niemieckich. Trzymaszono go zachodnie stanowiały podstawę przekładów autora Ojców i dzieci w zaborze austriackim i pruskim, choć w zaborze rosyjskim, rzadko co prawda, spolszczono niektóre utwory literata rosyjskiego z jego dzieł udostępnionych na Zachodzie.

Z bardziej znanych tłumaczy należy wymienić nazwiska takich krytyków jak Adam Miślicki, Henryk Gliński czy Stanisław Wegner.

Zaangażowanie ideowe krytyków decydowało o wartości omówień pisarstwa Turgeniewa. Najbliższy był mu, podobnie jak całej literaturze rosyjskiej obóz demokratyczny, czy rewolucyjny /przykład Broniszawa Białobockiego^{9/}, a konserwatyści zaś /np. Ludwik Powiada^{10/} odnosili się wręcz wrogo do autora w przededniu. Pisano o nim i drukowano go w powszechnie uznanych pismach społeczno-literackich, jak i gazetach prowincjonalnych. Przebadane materiały dowodzą, że Turgeniew nie był mniej popularny w Polsce niż w Europie Środkowej, czy Zachodzie i podobnie jak tam tak i w naszym kraju uważano go za samobadora literatury rosyjskiej. Szczególnie popularny i modny był on na ziemiach polskich w latach 1870-1880. Jeszcze z dziesięcioleciem tym może się równać tylko rok 1883, czyli rok śmierci Turgeniewa, kiedy to o autorze rosyjskim i jego utworach pisali wyrażając po nim żal i uznanie dla jego talentu wybitni krytycy, pisarze, szeroko pojęty świat literacki. Wtedy też pojawiła się w Poznaniu pierwsza polska monografia o Turgeniewie pióra Stanisława Wegnera^{11/}.

W polskiej bibliistyce i krytyce literackiej lat 1870-1883 poświęcono Turgeniewowi wiele oddzielnych specjalnych artykułów i szkiców. Nie znajdujemy natomiast wypowiedzi poświęconych poszczególnym jego utworom. Zauważa się wówczas wzrost wpływu krytyki rosyjskiej na polskie opinie o autorze Rudina i to nie tylko krytyki z kręgu rewolucyjnych demokratów, lecz również liberalnej. Widać to u Broniszawa Białobockiego, który przejął stanowisko M. Dobrołubowa i D. Pisariewa, jak i u A. Piłgu, który zaaprobował niektóre spostrzeżenia A. Annienkowa i S. Wiengierowa. Niekiedy interesujące uwagi dotyczącej krytyki o Turgeniewie były podawane w zamieszczonej w pismach warszawskich lat 1870-1883 korespondencjach Petersburga. Były to przeważnie drobne informacje z dziedzina nowości literackich, niemniej jednak zawierały niejednokrotnie interesujące wypowiedzi o Turgeniewie i jego twórczości. Nie interesujące wypowiedzi o Turgeniewie i jego twórczości. Bardzo często czyliła to zwłaszcza "nowa prasa" warszawska. Krytyka polska mając niejednokrotnie zastrzeżenia co do treści niektórych utworów zgodnie podkreślała ich wysoki artystyczny, najwęższą popularnością cieszyły się powieści Tur-

geniewa, które nazywano "tendencyjnymi", co w oczach ówczesnej polskiej postępowej krytyki oznaczało ocenę pozytywną /tak określali je Piotr Chmielewski^{12/} i Adam Piłg^{13/}. Najwęższą uwagę krytyki zwróciła na siebie powieść Ojowie i dzieci. Utwór ten wywołał nawet ożywioną polemikę. Niektórzy krytycy zarzucali Turgeniewowi idealizację nihilizmu, a w głównym bohaterze nie podobaba się im jego totalna negacja, a zwłaszcza negacja norm etycznych /np. A.H. Kirkorow^{14/}. Problem Ojców i dzieci był tym co również dzieliło krytyków. Przeważnie jednak bibliści brali w obronę "ojców" /np. Piotr Bykowski^{15/}. Niekiedy sporo miejsca poświęcano postaciom kobiecym Turgeniewa i tu najbardziej pociegała krytykę Helena, bohaterka powieści w przededniu, patriotka. Tylko niektórym przedstawicielom konserwatywnej krytyki krakowskiej, do której niewątpliwie należał Ludwik Powiada, recenzent zachowawszego "Przeglądu Polskiego", nie podobaba się ta powieść. Powieść w przededniu chociaż była drugim pod względem popularności utworem Turgeniewa nie wywołała już, podobnie jak Rudina, Szlachectwo Eniszko, Dym, czy Nowizna, tyle zainteresowania. Jeśli chodzi o Rudina i Szlachectwo Eniszko, to powieści te przedstawiające bohaterów z galerii "zbędnych ludzi", czyli typy ideowo i estetycznie dalekie pozytywistom, nie mogły liczyć na zbyt dużą sympatię "młodych". Natomiast Dym i Nowizna uważano po prostu za utwory "słabsze" od pierwszych powieści Turgeniewa. Dlatego nie cieszyły się one specjalnym uznaniem. O Zapiskach Myśliwego, bez wątplenia arcydzieło literatury światowej, w Polsce pisano na ogół pozytywnie i dość wszechstronnie, nie doczekaty się one u nas, podobnie zresztą jak i inne utwory, oddzielnego szkicu czy artykułu. Nawet pierwszy ich pełny polski przekład ukazał się dopiero w roku 1880. Opóźnienie to częściowo wyjaśnia fakt długiego pozostawania w mocy, ze względu na wymowę ideową utworu, zakazu jego ponownego wydania w Rosji, częściowo zaś surowsza niż rosyjska cenzura warszawska. Przekłady noweli i opowiadań Turgeniewa nie doczekały się głębszych omówień. Dlatego do ich popularyzacji przyczyniła się w głównej mierze działalność wydawnicza. Przekłady ich drukowały różne organy prasowe. Pojawiały się one w postaci "dodatek" lub oddzielnych tomików specjalnych serii klasyków literatury światowej. Duże zasługi w tym względzie mają pisma warszawskie, niektóre krakowskie i poznańskie. Pewną wkład

w propagandę wymienionych utworów Turgeniewa posiadają piśma prowincjonalne takie jak np. "Gazeta Kielecka" i "Gazeta Imbelska". Jeśli ukazywały się jakieś skromne oceny tych utworów Turgeniewa, to grzeszyły one zazwyczaj powierchowością, natomiast i błądzący o niezrozumieniu ich roli w rozwoju twórczości autora rosyjskiego. Niekiedy nawet dziełom tym odwołano większych wartości ideowo-artystycznych, a niekiedy znów wykorzystywano niektóre z nich jako oręż w walce z wrógami ideowymi /np. przez "Przeгляд Kielecki" przeciwko Aleksandrowi Świętochowskiemu 16/.

W twórczości Turgeniewa szczególnie uwagę zwracała krytyka na problemy społeczne, które absorbowwały nasz kraj. Nie rozpracowała natomiast ówczesna krytyka literackiej metody Turgeniewa, specyfiki artystycznej jego twórczości. Przemycały się to dużym brakiem naszej krytyki, uwzględniającej tylko biografizm i fakty z życia społecznego. Jeśli nawet spotykamy się z pewnymi ocenami artysty, to wnioski płynące z nich nie są poparte odpowiednim materiałem dowodowym. I tak w zasadzie brak jest wypowiedzi znanego wówczas pisarza i krytyka Marianna Gwalewicza, na temat filozoficznych poglądów Turgeniewa 17/. Nie doczekały się też właściwej oceny typy kobiet pisarza rosyjskiego i ich rola w rozwoju linii ideowej powieści autora. W przededniu. Pozostawiono poza głębszymi rozważaniami sprawę "psychologizmu" Turgeniewa, roli i miejsca tego autora w literaturze rosyjskiej i europejskiej, fundamentalny dla jego twórczości problem "zbędnego człowieka", problem miłości. Pomija się zupełnie utwory dramatyczne Turgeniewa, a przypadekowe wzmianki o nich odwołują sztukom tego autora wartości scenicznych /takiśd np. wyraziła Teodora Krajewska 18/. Nieściszenie określano też wielkiego realistę rosyjskiego jako przedstawiciela "czystej sztuki". Z poglądami takimi walczył pierwszy polski marksistowski krytyk literacki Bronisław Białołocki, który korzystając z osiągnięć rosyjskiej krytyki rewolucyjnej w swych artykułach, uniał prawidłowo ocenić wartości ideowo-artystyczne piśarstwa Turgeniewa.

Turgeniewa lubiano i ceniono wówczas, jak już powiedzieliśmy, za immanentne wartości jego dzieł oraz patriotyzm, demokracyzm, podejmowanie i ocenianie z pozycji postępowych palących spraw społecznych otaczającej go rzeczywistości.

Na temat Turgeniewa i jego utworów w latach 1870-1883 pojawiły się dziesiątki artykułów i omówień. Do najcenniejszych z nich należy zaliczyć publikacje takich autorów jak Bronisław Białołocki, Teodora Krajewska, Adam Piug, Stanisław Lewin, Henryk Gliński i inni 19/. Żaden z pisarzy obcych nie był w latach 1870-1883 tak popularny w Polsce jak Turgeniew. Pod tym względem może on nawet rywalizować z pisarzami polskimi. Dowodem tego liczne wzmianki prasowe. W zasadzie pisano o wszystkim, co się wiązało z nazwiskiem Turgeniewa, a więc o jego utworach, kontaktach literackich, życiu towarzyskim i osobistym, stosunku do spraw polskich i in.

Lata 1884-1914 są okresem powolnego, ale systematycznego "wychodzenia" Turgeniewa z piśmiennictwa polskiego. Publikacje o nim mają przeważnie charakter okazjonalny i powierzchowny. Utrwalony w końcu pozytywistyczny obraz pisarza nie potęgował już modernistów, nawiązujących do tradycji romantycznych i odwracających się od bohatera pozytywistycznego a także od socjologicznego spojrzenia na życie zbiorowe. Ten okres popularności Turgeniewa w Polsce jest raczej odgósem jego sławy w poprzednim okresie. Nadal jednak pisarza tego ceniono za artystyzm jego utworów, patriotyzm, szacunek dla Słowian; uważano go za luminarza literatury rosyjskiej o sławie międzynarodowej. Nie znalazły uznania, podobnie jak w latach 1870-1883, utwory dramatyczne Turgeniewa. Teraz też o ich słabej wartości potwierdził Józef Ignacy Kraszewski, chociaż pozostałe utwory Turgeniewa, tak jak w poprzednim okresie recepcji, pisarz polski oceniał bardzo wysoko 20/.

W latach 1884-1914 stwierdza się przy stosunkowo niśkiej jakości omówień niepokojące zjawisko świadomego osłabienia wymowy ideowej utworów Turgeniewa, a zwłaszcza Żabińskich mysliwego. W przededniu i Ojców i dzieci. Nie pojawiły się również w tym czasie publikacje o poszczególńych utworach Turgeniewa. Na pins ówczesnej krytyce polskiej można zapisać jedynie to, że zaczęła ona już podawać właściwą przyczynę aresztowania i zesłania Turgeniewa, czyli nie nekrolog Gogola, lecz wymowę ideową Żabińskich mysliwego. Drugim pozytywnym było pojawienie się coraz większej ilości artykułów, w których broni się tego realistę rosyjskiego przed zaszerogowaniem go przez krytykę polską /czasami pod wpływem rosyjskiej/ do "przedstawicieli czystej sztuki". Znany głównie ze swej powieści

socjalnych, preferowanych przez pozytywistów Turgeniew w zasadzie nie zainteresował już neoromantyków^{24/}.

Na przestrzeni prawie sześćdziesięciu lat pod urokiem i wpływem literackim Turgeniewa pozostawali bar dziele i młodzi pisarze polscy. Mlektórzy z nich wypowiedali się o autorze Ojców i dzieci innymi nie, lecz i u tych drugich, jak do wiekli badacze, oddziaływanie wielkiego realisty rosyjskiego było zauważalne. Wymienić tu warto, między innymi, także nawiska jak J. Kraszewski, Eliza Orzeszkowa, Henryk Sienkiewicz, Ostoja /Ozeza Sawicka/, Maria Szeliga /Maria Ozarnowska-Loewy/, Adam Prug /Antoni Pietkiewicz/, Aleksander Świętochowski, Marian Gawalewicz, Macław Sieroszewski, Bronisław Szwarcki, Stanisław Brzozowski i Stefan Żeromski. Niewątpliwie pod osobliwym wrażeniem Turgeniewa znajdowali się Kraszewski, Żeromski i Brzozowski.

Pisarze polscy wysoko oceniali wartości ideowe jego utworów i technikę pisarską^{22/}.

Ogólnie biorąc siła oddziaływania Turgeniewa w latach 1850-1914 objęła swym zasięgiem niemalże całe piśmiennictwo polskie. Wystąpienia i informacje o nim Egsto rozsiłane w dawnej prasie polskiej /zachowawczej, liberalnej a nawet rewolucyjnej/, nie są jedynym na to dowodem. Turgeniew trafił także do polskiej literatury pamiętnikarskiej, epistolarniej, podróżnej też zainteresował pisma specjalistyczne /satyryczne, pedagogiczne, żwleckie/. Nie koniec na tym: ślady oddziaływania i wpływu Turgeniewa stwierdzamy również w polskiej literaturze pięknej. Dodajmy wreszcie, że Turgeniew zainteresował też muzyków. Mieczysław Karłowicz na tle opowiadania tego pisarza Trzy spotkania, osnuł zaczęty w 1908 roku /dokonczony przez Grzegorza Fitelberga w roku 1930/ poemat symfoniczny Epizod na maskaradzie^{23/}. Spuścizna Iwana Turgeniewa, jak wynika więc z dotychczasowych rozważań i przeglądu faktów, zajęła poważne miejsce w całościach polsko-rosyjskich powiązań literackich ze względu na liczne przykłady recepcji utworów Turgeniewa. Tkwil ona mocno i bardzo wyraźnie w polskiej tradycji kulturalnej - w życiu literackim i publicystyce. Turgeniew budził polemiki, kształtował postawy, wpływał na ogólny charakter i zasięg polsko-rosyjskich kontaktów kulturalnych.

Duża popularność twórczości Iwana Turgeniewa w piśmiennictwie polskim lat 1850-1914 nasuwa nieodparte pytanie o dalsze losy dorobku pisarskiego tego autora. Otóż w latach międzywojennych popularność Turgeniewa w Polsce była bardzo słaba. Wówczas groziło mu nawet w Polsce zapomnienie zupełne^{24/}. Renesans niesłabnącej, jak dotąd, popularności Turgeniewa rozpoczął się dopiero w Polsce Ludowej^{25/}, która w nowej powojennej rzeczywistości społeczno-politycznej, ukształtowanej po roku 1945, stworzyła, jak wiadomo, odpowiednie warunki sprzyjające upowszechnianiu dziedzictwa kulturalnego narodu rosyjskiego.

Przypisy

1. I. Turgeniew, Faust. Opowiadanie w listach, "Wędrowiec", 1866, t. 1, s. 298, 314, 324, 355.
2. L. Kapliński, Iwan Turgeniew i jego powieści, "Przeгляд Polski", 1868, z. 1, s. 115-133. Zob. omówienie /w/ J. Trochimiak, Pierwsze kroki o Iwanie Turgeniewie w Polsce /1850-1870/, "Lubelskie Materiały Teofilologiczne" 1974.
3. Por. J. Z. Cybiniak, Russkij roman w Polsce w sieriedzinie XIX w. /40-70-tych lat. Górol. Turgeniew /, /w:/ Polsko-russkije literaturnyje swiazki, Izdat. "Nauka", Moskwa, 1970, s. 298.
4. Por. T. Szyszko, Z dziejów sławy Iwana Turgeniewa w Polsce /1858-1918/, /w:/ Sesja naukowa poświęcona uczczeniu 150 rocznicy urodzin Iwana Turgeniewa, Wyd. UW, Warszawa 1969, s. 138.
5. Zob. J. Trochimiak, Iwan Turgeniew w kręgu pisarzy polskich, "Przeгляд Humanistyczny", 1976, nr 5, s. 83-98.
6. Por. B. Białokozowicz, Iwa Gołstona związki z Polska, Warszawa 1966, s. 52-54.
7. Por. Z. Barański, Iwan Turgeniew w kręgu spraw polskich, "Sławia Orientalis", 1966, nr 3, s. 259-265.
8. Zob. Bibliografia słowianoznawstwa polskiego, Kraków 1911, poz. 2861, 2991.

9. B. Białobłocki, Jan Turgeniew, "Ateneum", 1883, t. 4, s. 174-184 oraz /B. Białobłocki/, Iwan Turgeniew. do-
datek miesięczny do czasopism "Przebieg Tygodniowy",
1883, nr 36, s. 447.
10. Zob. I. Powiada, Helena. Powieść Turgeniewa /opowienie po-
wieści w przededniu/ "Przebieg Polaka", 1874,
z. 11, s. 253-270.
11. S. Wegner, Iwan Turgeniew i jego dzieła, Poznań 1883.
12. P. Chłmielewski, Przegląd powieści z 1870 roku, "Bibliote-
ka Warszawska", 1871, t. 3, s. 110-111.
13. /A. Pietkiewicz/ A. Prug, Jan Turgeniew, "Krony", 1883,
t. 2, nr 951, s. 182, nr 952, s. 205-206, nr 957,
s. 215-218.
14. A. H. Kirkor, O literaturze pobrzmujących narodów słowiań-
skich, Kraków 1874.
15. P. Bykowski, Jan Turgeniew, "Tygodnik Ilustrowany",
1883, nr 37, s. 161-162.
16. Myśl Turgeniewa, "Przebieg Kawiolich", 1883, nr 2, s. 25.
17. W. G. Gawałewicz/, Jan Turgeniew, "Tygodnik Powozeczny",
1883, nr 37, s. 581.
18. T. Krajewska, Jan Turgeniew, "Prawda", 1883, nr 26, s. 305.
19. Por. Z. Barański, Nazwało literaturnej świadomości
I. Turgeniew w Polsce, /w:/ I. S. Turgeniew. Ste-
tli i materiały, Orłoi 1960, s. 452-462. Por. tak-
że T. Szyszko, op. cit., s. 135-170.
20. Kronika zebrań J. I. Kraszewskiego, "Tygodnik Ilustro-
wany", 1885, nr 116, s. 182.
21. /Por. J. Litwinow, I. Turgeniew, s. 175 /w:/ Elzawie i Kry-
tycy. Z recepcji nowożytnej literatury rosyjskiej
w Polsce, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975.
22. Por. J. Trochimiak, Iwan Turgeniew w kręgu pisarzy pol-
skich, "Przebieg Humanistyczny", 1976, nr 5,
s. 83-98.
23. Por. F. Stelicki, Z dzieł Iwana Turgeniewa w Pol-
sce /1918-1939/, "Slavia Orientalis", 1961, nr 3,
s. 324.
24. Ibidem, s. 321-344.
25. J. Litwinow, Role i miejsce Turgeniewa w literaturze
Polaki Ludowej, "Studia Rosseta Posnaniensis"
1970, z. 1, s. 49-57.

LUBELSKIE MATERIAŁY NEOFILOLOGICZNE ● 1977

Leon Gąsiorowski

Pejzaż we wczesnej prozie I. A. Bunina

W literaturze i malarstwie odzwierciedlały się różne etapy poznawania przez człowieka życia przyrody, a więc i samego siebie jako jej części. Pokazywanie przyrody jako obiektywnie istniejącego świata pojawiało się w literaturze wraz z zainteresowaniem osobowością człowieka i jego życiem uczuciowym, zainteresowaniem, które wniósł do literatury sentymentalizm i romantyzm. Pejzaż w twórczości romantyków i wczesniej sentymentalistów nie pełnił dekoratorskich czy alegorycznych funkcji, jak to było w utworach klasycystycznych, przestał być tylko tłem dla ludzkich przeżyć, stał się nieodłączną częścią złożonej psychologicznej charakterystyki człowieka. Tak więc pejzaż pojawia się w romantyków jako odpowiednik przeżycia. Była to odkrywca i nowatorska zdobycz estetyczna literatury romantycznej.

Złożoną drogę od romantyzmu do realizmu przechodzi pejzaż w dziewiętnastowiecznej poezji i prozie rosyjskiej. Pejzaż zaczyna pełnić w dziele literackim funkcje filozoficzne. Jest to charakterystyczne dla twórczości Iwana Turgeniewa, Iwa Tołstoję, Antoniego Czechowa i innych pisarzy tego okresu, lecz przede wszystkim jest to widoczne u Iwana Bunina. To właśnie on wprowadził jako wartość samostanę-nastrojową, opis o dwóch dachach, w którym powierzchnia materialna zjawisk i ich "błask od wnętrza" tworzą tkaninę utworu. Pejzaż w twórczości Bunina jest już nie tylko liryczną instrumentacją. W jego opisach przyrody zawiera się cały system stosunków człowieka i przyrody, jednostki i społeczeństwa i wreszcie swaista Buninowska koncepcja sensu życia.